

Índex

Pròleg.....	7
Prefaci.....	15
Agraïments	17
Orígens.....	21
El misteri Macià.....	21
Família i pàtria menuda	23
Enginyer militar	33
Els enginyers militars	33
Primers temps.....	36
Època sevillana.....	39
Rerefons polític i social de l'època.....	41
Lleida.....	43
Agapit Lamarca i les seves filles.....	45
Vallmanya.....	50
Activitat professional a Lleida.....	52
Primera activitat política: el Canal d'Aragó i Catalunya.....	57
El formigó armat	65
Precedents	65
Aparició del formigó armat	66
Macià i el formigó armat.....	69
L'embolic de les patents.....	72

Macià crea empreses	75
L'empresa de Macià creix.....	77
Polític, revolucionari i president	81
El despertar de la catalanitat del coronel Macià.....	81
Macià, de militar disciplinat a civil revolucionari	87
Els fets del Cu-cut!.....	93
Conseqüències dels fets del Cu-cut!.....	97
L'evolució posterior.....	103
Actuació política a Solidaritat Catalana	104
Prats de Molló.....	110
President de la Generalitat	117
La darrerria	121
La desfeta	121
Els fills: la Maria, la Josefina, en Joan.....	121
Els fills: la Maria	124
Les Borges Blanques, màrtir per Macià.....	127
Bibliografia bàsica consultada	129

Pròleg

A partir d'una complexa enquesta l'empresa Line Staff va poder constatar el 1995 que el personatge del passat més representatiu de Catalunya era Francesc Macià segons un 27,4% dels enquestats, seguit d'Enric Prat de la Riba (23,7%), Ramon Llull (17,8%), Jaume I (13,3%), Lluís Companys (12,9%) i altres.¹ En el programa de TV3 "El favorit" del 2005 per votació popular es va escollir en primer lloc Jaume I i en segon Francesc Macià. I en un concurs de la revista Sàpiens encara no conclòs (dades del 14 d'abril de 2012) sobre el millor personatge històric de Catalunya els resultats provisionals són Jaume I (245 vots), Francesc Macià (229) i Josep Moragues (175), entre 24 personatges proposats. Al marge del valor científic de tot plegat, es constata que en l'imaginari popular Francesc Macià figura sempre en els primers llocs. Probablement en aquest imaginari s'hi barregen coneixements, sentiments, llegendes, mitificacions... potser sí, però la seva referència avui, als 79 anys de la seva mort, és sens dubte de les més compartides. I això no ens ha d'estranyar perquè sobretot en els últims anys de la seva vida,

1. Vegeu els resultats, l'estudi i altres aspectes al llibre elaborat per l'equip CETC titulat Els valors dels professionals de la cultura de Catalunya, Proa i Centre d'Estudis de Temes Contemporanis, 1995, pàgs. 78 i 208.

ja va gaudir d'una popularitat enorme, assolint la categoria de mite vivent i perquè molts dels seus ideals encara són vàlids avui.

Sens dubte una biografia tan complexa com la seva i el que va aconseguir de cara a la conscienciació dels catalans i a la personalitat política de Catalunya, avalen el fet que sigui un referent encara viu i que, per tant, tota aproximació per conèixer-lo millor sigui benvinguda, com ara aquest llibre que prologuem. D'entrada, doncs, difereixo una mica de Josep M. Albaigès, l'autor: sí que és cert que el Macià —polític i no— el coneixem bé en línies generals, però crec que també ho és que encara ens falten estudis i interpretacions del personatge que, en lloc de simplificar-lo, aprofundeixin en el seu estudi. Una altra raó, doncs, per congratular-nos d'aquesta nova aportació.

Una obra com aquesta presenta d'entrada una novetat: l'autor no és un historiador, és un tècnic —un enginyer de camins— que estudia sobretot la faceta d'enginyer que hi ha en Macià. Així, des de la seva perspectiva, pot entendre i valorar millor la decisió i l'obra de Macià en aquest àmbit; pot matisar més la diferència entre enginyers militars i civils d'aleshores, pot analitzar la seva obra pública i la utilitat i eficàcia que tenia per a l'exèrcit i per als pobles de les Garrigues; pot apropar-se millor al Macià empresari d'una empresa dedicada al formigó armat i, des d'aquesta perspectiva professional de l'autor, pot interpretar fins a quin punt el vessant experimental, pràctic, científic del Macià enginyer va influir en el Macià polític. Tal com ens ho presenta Josep M. Albaigès l'empremta és evident. Com ho va ser també la dimensió de militar. Amb tot plegat,

doncs, anem enriquint i coneixent millor aquesta figura cabdal de la nostra història.

L'autor, dèiem, no és historiador, per tant potser li falta "l'ofici", la metodologia, algunes eines, a l'hora de fer una biografia, un llibre d'història en definitiva; tanmateix ha sabut investigar, interpretar i exposar de manera clara, planera i precisa la faceta tècnica del que fou primer president de la Generalitat contemporània. A més és pràcticament convilatà de Macià, per tant ha trepitjat la mateixa terra i ha crescut en una societat semblant a la del biografat, com ell mateix diu "ha respirat els seus aires i viscut el record" de manera molt familiar. I no hi ha dubte que això ha ajudat a mirar-se el personatge de manera propera però no exempta de pinzellades crítiques.

Arribats aquí podem preguntar-nos quina és la imatge que Josep M. Albaigès ens dóna de Macià o, dit d'una altra manera, què ha justificat la redacció d'aquest llibre. Ja hem apuntat que la principal aportació és la del Macià enginyer, el tècnic més aviat que no el polític. I en aquest terreny descobrim amb les aportacions de l'autor una personalitat moderna, innovadora, en contacte amb els descobriments i les investigacions que es fan a França; important sobretot pel que fa a la introducció del formigó armat a l'Estat espanyol. Trets que considerem precisos i que poden ajudar a desmuntar aquella imatge romàntica i conservadora que, de vegades, es vol donar de "l'Avi".

S'ha debatut sobre si en la tria del Macià adolescent va predominar més la vocació militar o la d'enginyer i, consegüentment, si sobre l'actuació política posterior hi va influir més el tècnic o el

militar. Vull apuntar aquí aquest debat ja que jo personalment he defensat una interpretació diferent de l'autor. Albaigès es decanta més per la d'enginyer i en les pàgines que segueixen dóna suficients raons: tria de l'Acadèmia de Guadalajara en lloc de la de Toledo (ambdues militars però més accentuada la segona); a més el caràcter planificador, organitzador, executor, la mentalitat ordenada i matemàtica de Macià, entre altres elements, explicarien un Macià tècnic. Tanmateix jo crec —i no és aquest l'espai adequat per defensar el que he explicat en altres llocs— que la Vilanova de la infància de Macià admirava els militars perquè mantienien les colònies espanyoles i el comerç vilanoví, prova és que aquesta ciutat tenia uns antecedents dins del mateix segle XIX de personatges com el coronel Joaquim de Cabanyes o Francesc Galceran; que aspectes com els de protocol, ordre, jerarquia, esperit bel·licós que trobem en el tinent coronel Macià són molt marcadament castrenses, etc. Ho apunto aquí perquè es vegi la dificultat o complexitat de la interpretació històrica; en qualsevol cas ho deixo en mans del lector sense fer-ne una qüestió cabdal, ja que ambdues influències no són incompatibles i les trobem integrades en una mateixa persona, però també com una mostra —una bona mostra— del fet que el llibre i l'autor argumenten i prenen posició.

Un altre aspecte a destacar del llibre és que la recerca del Macià tècnic no és fàcil, el rastre documental que podia haver generat o no es coneix, no s'ha trobat o s'ha destruït. De ben segur, però, que encara deu quedar algun arxiu privat o públic per descobrir o explorar. En això l'autor ens obre algunes portes (l'obra feta del Macià civil i militar,

l'empresari de la Societat Batlle, Macià y Compañía, etc.) que no queden definitivament tancades i que caldrà seguir investigant. Entre altres, el paper que va significar el fet de ser pioner en la utilització del formigó armat aplicat a la construcció, o el de l'esmentada companyia i el paper que hi va jugar Macià, una empresa gens casolana si pensem que va fer obres a diversos indrets de Catalunya, a Saragossa, Madrid, Almeria i Múrcia.

L'obra ens endinsa també en la difícil ruta del despertar de la consciència catalanista de Francesc Macià. Sens dubte aquest és un altre tema preminent perquè entre el Macià de 1907 (per indicar una data) i el de 1919 hi ha una distància abismal. El seu pensament en aquest aspecte ha fet un gir de 180 graus, o potser no tant; el fet és que ha passat de ser un patriota ortodox espanyol a un patriota ortodox català. Dit en paraules més planeres ha passat de ser un nacionalista espanyol a un nacionalista català amb totes les conseqüències; de ser un militar al servei de l'Estat a un lluitador en favor de la independència de Catalunya. L'actitud és la mateixa, però l'objectiu final ha canviat significativament. L'evolució creiem que es va iniciar en unes dates més tardanes de les que assenyala l'autor, és a dir no creiem que es pugui parlar d'un Macià nacionalista català abans de 1916, però, com bé diu Albaigès, això no és res més que el final d'un procés iniciat molt abans. Altra cosa és la catalanitat, la base sobre la qual es va construir aquella opció i sobre la qual va evolucionar, i aquesta la podem considerar gairebé innata, tot i que sorprenent, en una persona de formació castrense. La influència en aquesta evolució de Pau Font de Rubinat fou

notable, tal com assenyala Albaigès, acompanyada de la del seu amic lleidatà Enric Arderiu, de Martí i Julià i altres. La relació Macià-Font de Rubinat és un altre tema obert en el qual l'autor aporta algunes referències però que és difícil de precisar ja que la correspondència entre ambdós o s'ha destruït o és inaccessible, cosa que ha generat el que podríem anomenar "llegendes locals", davant de les quals l'autor unes vegades es posiciona críticament i d'altres accepta més fàcilment.

Aquest és, doncs, un llibre d'història ple d'aportacions i d'aspectes controvertits, com tots, fet per un enginyer sobre un altre enginyer. Vull insistir en aquest valor que segurament explica aspectes que no agradarien a un historiador, com per exemple, el presentisme latent i de vegades fet evident que porta, potser massa sovint, a comparar situacions passades amb el present, o una certa imprecisió i esquematisme a l'hora d'analitzar algunes situacions concretes, però que en canvi tot plegat ve compensat per haver posat l'accent en una etapa de la vida de Macià que els historiadors havíem oblidat o menys tingut, per l'estudi que en fa, i res d'això és banal o insignificant ja que aquesta etapa va ocupar més de mitja vida de Macià i el seu caràcter d'enginyer militar el va continuar influint al llarg de tota l'etapa posterior. I si a més hi sumem que Josep M. Albaigès obre amb aquest estudi nous camps de recerca haurem de concloure —contradient l'autor, com deia al principi— que encara falten i són possibles altres llibres sobre Francesc Macià. I és que, en definitiva, a partir d'ara al costat del Macià militar, terratinent, polític, catalanista, contradictori, un punt eixelebrat, caldrà sumar-hi l'enginyer, el

creador d'infraestructures, el planificador, calculador, innovador, el tècnic, que és el que ens revela i treu a la llum Josep M. Albaigès.

Josep M. ROIG ROSICH

Prefaci

Es pot dir quelcom de nou sobre la figura de Francesc Macià? De fet, la seva vida ha estat tan escorcollada que sembla impossible trobar-hi alguna cosa inèdita. Els prestatges de les nostres biblioteques van farcits de publicacions, fotografies, cartes i tota mena de documents que fan que sembli totalment coberta la seva trajectòria política.

Hem dit política... perquè de fet, tot el que interessa de Macià al gran públic comença al 1905, al moment del famós episodi del Cu-cut!, que portaria com a conseqüència l'ingrés decidit del nostre personatge a la vida pública, en una evolució llarga i fecunda.

Però aleshores Macià tenia ja quaranta-sis anys. Els dos terços de la seva vida s'havien exhaurit ja! I, si no hagués estat per aquell fet luctuós en la història de Catalunya, potser qui en fou el president més famós hauria passat sense pena ni glòria.

Hom oblida, en comentar la vida de qui seria el nostre gran president de la Generalitat, que aquest havia exercit, abans de la seva meteòrica ascensió política i social, com a militar i terratinent, figures estranyes, per no dir rebutjades, en la societat catalana, si més no l'actual. Què va fer durant aquells quaranta-sis anys? Quina va ser la seva vida familiar i social? Com es va anar gestant

aquell esperit que el portaria a trencar decididament amb un passat còmode per a emprendre una vida difícil i problemàtica? No oblidem que res no passa de sobte. Abans de qualsevol revolució s'ha viscut sempre un temps previ de tensió social, igual que l'eclosió aparentment sobtada d'una malaltia amaga un període de gestació fisiològica, o l'esfondrament d'un pont no és més que el pas final d'un procés del seu debilitament estructural per envelliment o excés de càrregues.

A les comarques de l'Urgell, les Garrigues i el Segrià se sent la presència del nostre Avi, no merament com a simple record polític i social, ja que, a part d'aquest, s'hi troben restes materials de la seva obra com a enginyer. Seguir-los la pista resulta natural en persones com l'autor d'aquesta semblança, que ha respirat els seus aires i viscut el record del nostre president.

Sí, aquest treball és l'obra d'un home d'aquelles terres, enginyer de camins i nascut a la Plana d'Urgell, per tant col·lega i compatriota adoptiu, que vol donar a conèixer allò de bo que Macià hi va fer en la seva activitat privada i professional, tan diferents de la política. Al capdavall, encara que nascut a Vilanova i la Geltrú, la seva personalitat es va gestar en una part molt important a les Borges Blanques, al redòs de les nostres oliveres, el nostre canal, les nostres planes. I sempre el seu record l'acompanyà i inspirà el seu amor a la Catalunya total.

Aquesta monografia, malgrat la seva modèstia, té també la seva història. Tot començà fa anys quan el meu col·lega i amic, l'enginyer de camins Lluís Homdedeu, em va fer notar l'existència d'un dipòsit

d'aigua, obra del Macià enginyer, avui encara en ús (i en bon ús) a Puigverd de Lleida, localitat veïna a la meua, Juneda, i ambdues properes a les Borges Blanques. L'interès inicial, merament tècnic, es va anar enriquint amb les anades i vingudes al lloc, i d'ací va sortir el desig d'investigar aquesta etapa tan poc coneguda de la vida del nostre prohóm.

Curiosament, no ha estat fàcil escriure-ho. La vida política de Macià a partir de 1905 pesa tant sobre la viscuda anteriorment, que aquesta roman gairebé esborrada. Hi ha, a més, altres motius no sempre confessats: hom prefereix estendre un vel sobre certs aspectes de la seva vida privada. Però el coneixement incomplet no és coneixement, sinó visió esbiaixada, a voltes absurdament hagiogràfica. Al capdavant, la veritat ens fa lliures, com ja deia fa molts segles sant Joan.

AGRAÏMENTS

Tot i que el gros d'informació que ressusciten aquestes planes és insignificant al costat de la vida coneguda de Macià, la dificultat per investigar-la ha estat proporcionalment molt més gran, en haver-se perdut gairebé tot rastre documental d'aquells anys i basar-se sovint la seva reconstrucció en dades poc accessibles, a vegades en records de personatges o anècdotes espigolades en diverses fonts.

Per això resulta doblement d'agrair la col·laboració desinteressada de moltes persones que han revelat detalls sovint inèdits d'aquesta vida anterior a la política, que un cop investigada es fa tan interessant com la posterior. És de justícia anomenar-les encara que sigui de passada per agrair la seva aportació.

Com he dit abans, l'impuls inicial va partir del meu amic i col·lega Lluís Homdedeu, que descobrí el dipòsit d'aigua de Macià a Puigverd, n'emprenqué la investigació i m'encoratjà a continuar-la. Sense el seu alè aquest estudi mai no hauria ni tan sols començat.

M'han donat importants materials els historiadors Francesc Bosch, Josep M. Roig Rosich i Enrique Ucelay-Da Cal. S'ha de destacar molt especialment el material subministrat per l'historiador recentment desaparegut Pere Anguera, una de les seves darreres aportacions en vida, mercès al qual surten a la llum detalls que si no hagués estat per ell haurien restat oblidats o perduts, en ometre la seva publicació. Vagi des d'ací el meu record emocionat per a la seva memòria. M'ha ajudat amb material gràfic d'un interès excepcional el també enginyer militar Federico Aránega, que permet reconstruir l'etapa de Macià a la seva vida militar.

Un altre col·lega i amic, l'enginyer de camins Antonio Burgos, autor de la tesi doctoral Los orígenes del hormigón armado en España, ha aportat una documentació decisiva per al coneixement d'aquells anys de la introducció d'aquest material a casa nostra, en la qual tan mèrit correspongué a Macià. Un altre, Iñaki Marcos, m'ha proporcionat documents sobre les inicials patents de Macià, que jo creia perduts. M'ha aconseguit detalls inèdits d'ordre familiar Maria Teresa Peyri, néta de l'Avi. I m'han ajudat de diverses maneres Miquel, guarda de la finca Vallmanya, Salvador Tarragó, arquitecte, i Josep Maria Forn, cineasta. A més d'altres persones que m'han aportat dades puntuals, i que no puc detallar ací per manca d'espai. A tots, les

meves més expressives gràcies per haver contribuït a un millor coneixement de la figura del que serà sempre Avi de tots els catalans.

Orígens

La veritable pàtria de l'home és la infància.
Rainer Maria RILKE

EL MISTERI MACIÀ

Francesc Macià és un personatge cabdal en la història de la Catalunya moderna. Estudiad en centenars de biografies, coneixem tots els seus moviments a partir del moment que decideix dedicar-se a la política. No hi ha viatge, discurs ni pensament seu que no hagi estat arxivat, historiat, analitzat i comentat. Però, sorprenentment, són gairebé desconegudes unes facetes seves molt importants, que ens l'explicarien com a home:

- Quina va ser la seva vida fins aquell famós any 1905 que, arran dels comentadíssims successos del Cu-cut!, decidí posar-se al servei de Catalunya des de la vessant política.
- Quina havia estat la seva evolució personal per a arribar a aquesta decisió.

El primer punt és tractat de pressa i corrents a les seves biografies, no solament per manca d'interès, sinó també de dades. El segon ha estat magistralment tractat per Josep M. Roig Rosich en un recent estudi.¹ Creiem, però, que el procés que tan detalladament s'explica en aquest queda encara més complet amb un més exhaustiu conei-

1. Josep M. ROIG ROSICH: Francesc Macià. De militar espanyol a independentista català (1907-1923). L'esfera dels Llibres, Barcelona, 2006.

xement de la seva infància i joventut, d'acord amb la frase que encapçala aquest capítol. Tot i que la historiografia oficial tendeixi a passar de puntetes sobre molts aspectes de la seva biografia precoç, que per a alguns poden resultar incòmodes, el cert és que Macià reunia, en els primers dos terços de la seva vida, unes característiques ben a contrapèl d'allò que molts catalans senten com a propi de la nostra manera d'ésser, cosa que fa encara més providencial la seva evolució posterior: era militar, espanyolista acèrrim i amic personal d'altres cúpules militars i fins i tot del rei Alfons XIII. Per un matrimoni favorable amb una de les hereves més acabalades de Catalunya esdevingué un latifundista, figura tampoc no gaire corrent ni popular a la nostra terra. A part la seva carrera militar, s'estengué en un comportament com a enginyer civil que el feia ratllar la doble vida, i en aquest aspecte realitzà aportacions a l'enginyeria molt meritòries, decisives i injustament oblidades. En fi, no vacil·là en aprofitar la seva posició ni l'amistat reial per aconseguir que determinats projectes (el Canal d'Aragó i Catalunya) fossin modificats en afavoriment de les seves propietats (per a ser exacte, les de la seva muller, que ell administrava), però també de la comarca on vivia.

Tot d'una, aquest militar-enginyer-hisendat-espanyolista-monàrquic passa a patriota-polític-català-esquerrà-republicà. Què pot explicar un canvi tan antípoda en la seva personalitat? El llibre esmentat analitza la seva evolució ideològica ja quan era al món de la política, explicant, a través de l'anàlisi del seu pensament expressat en discursos i escrits en l'interval 1907-1923, l'evolució des d'un català-

nisme moderat fins a l'absolut independentisme, que acabaria veient-se forçat a adaptar-se a les circumstàncies amb l'assumpció de la presidència de la Generalitat, institució catalana, però també espanyola ("La política és l'art del possible", com deia el polític francès Leon Gambetta).

Però aquesta podríem anomenar-la la segona evolució. Quina havia estat la primera? ¿Com passa Macià a cobrar consciència de la realitat nacional de Catalunya i es decideix a defensar-la amb una força que de moment li costa la seva carrera militar, i amb el temps la pèrdua d'una bona part del seu patrimoni, l'exili i fins i tot la presó?

Potser aquest misteri quedarà sempre sense escatir prou. Malauradament, la primera part de la seva vida no és tan pròdiga en rastres, documents i expressions del seu pensar. Per això, aquest treball només podrà ésser considerat com una feble llum sobre una regió ignota, un toc d'atenció sobre alguns aspectes del seu tarannà i obres, anticipació de possibles camins que algú amb més capacitat emprengui per a omplir aquestes importants llacunes.

FAMÍLIA I PÀTRIA MENUDA

Francesc Macià i Llussà va néixer a Vilanova i la Geltrú el 21 de setembre de l'any 1859,² entre sis germans i una germana. La seva família era oriünda de les comarques lleidatanes; el seu pare, Joan Macià i Artigues (de cal Granyada), procedia

2. La data donada tradicionalment era el 21 d'octubre de 1859, però la musicòloga i historiadora vilanovina Francesca Roig i Galceran i l'historiador Albert Tubau demostraren que era errònia i trobaren l'autèntica.

de les Borges Blanques,³ on s'havia casat amb Maria Llussà i Sagarra (de cal Gimeno, o, per a altres, de cal Mardino), també d'allí, i comerciava amb vi i oli entre ambdues ciutats i Amèrica. La seva casa pairal era anomenada "can Joan de l'Albi", per haver procedit un avantpassat d'aquesta vila, i amb aquest renom va ser conegut sempre el pare. A l'etapa a les Borges els pares no eren pobres (van arribar a tenir una bona casa a la població), però sí menestrals, o sigui que els calia exercir algun ofici per al manteniment, i sembla que el nen Francesc fou alletat als seus primers anys per una dida local.

No es respirava cap ambient intel·lectual a la casa, tot i que la Maria Macià, filla del que seria president, conta una anècdota entendridora: la seva àvia Maria, "per perfeccionar la seva formació, agafà un mestre d'amagat de l'avi. Quan li semblà que havia millorat substancialment va escriure una cerimoniosa carta al seu marit. «Mi querido esposo: Por primera vez me he tomado la libertad de hacer algo sin consultártelo. Quería tomar unas clases para mejorar mi ortografía...»"⁴ Els sis germans d'en Francesc, tots barons menys la benjamina, no destacarien especialment, llevat del gran, important federalista que creà una cooperativa a Vilanova, i de la Maria, monja de l'orde de religioses de Maria Immaculada, que arribaria

3. En aquella època, compartia aquest nom amb "les Borges d'Urgell". Com a conseqüència de l'establiment de les actuals circumscripcions (anomenades "comarques") per la Ponència per a la Divisió Territorial de la Generalitat (1932), en assignar-se a aquesta població la capitalitat de les Garrigues, es consagrà la preferència per la denominació actual.

4. Zeneida SARDA, Francesc Macià vist per la seva filla Maria. Destino, Barcelona, 1989. Moltes de les anècdotes de l'època que mencionarem estan tretes d'aquest llibre de records.

a consiliària general, conservant sempre una gran devoció per en Francesc.

Heus ací dos eixos ben diferents per a fixar una personalitat: Vilanova i les Borges. Tots dos influïren de manera decisiva en la vida de Macià, aquest no hagués estat qui va ser sense aquests dos referents. Per tant es fa imprescindible situar-los ambdós per a començar a comprendre com es va forjar la personalitat del nostre primer president de la Generalitat moderna.

Què era Vilanova i la Geltrú a la segona meitat del segle XIX? Les poblacions marineres estan sempre obertes cap a països diferents, en si duen l'estímul per al viatge, per a la comunicació, fins i tot l'aventura. La ratlla de l'horitzó marí allà lluny sembla suggerir uns nous horitzons i cridar a recórrer-los en qui la té sempre com a marc de les seves visions.

Aquesta ratlla es destaca com un poderós imant a Vilanova. La població havia nascut com a simple port de Vilafranca, des que a mitjan segle XVIII, trencat el tradicional monopoli de Sevilla, altres poblacions espanyoles adquirissin la potestat de comerciar amb Amèrica. Aquesta activitat va anar guanyant pes allí amb un comerç cada cop més orientat a l'Havana: el contacte amb aquesta ciutat ultramarina li aniria donant un aire cosmopolita. En resposta a la seva creixent prosperitat, al 1804 Pere Gumà havia erigit el primer teatre de Vilanova: la Sala, un espai de planta quadrada cobert amb voltes que servia tant de teatre com de sala de ball. A aquest seguirien moltes societats recreatives, i l'ambient intel·lectual i cultural dels seus salons, juntament amb la frondositat dels seus jardins i el contacte

amb l'illa de Cuba, li feren guanyar l'apel·latiu de l'Havana xica. Pot afirmar-se, sense exagerar, que al segle XIX, després de Barcelona, era la ciutat catalana més oberta a l'estranger, especialment a Amèrica: el telègraf del poble estava més pendent de Liverpool o Nova York que de Barcelona o Madrid.

Potser va ser a causa d'aquest ambient que Joan Macià decidí deixar l'escenari més estret de les Borges a la recerca d'unes millors oportunitats per a desenvolupar el seu esperit comercial i emprenedor. Vilanova li proporcionava un escenari més obert i dinàmic que la vila garriguenca, i allí desenvolupà ell també una pròspera activitat comercial basada en el comerç d'oli i vi amb la colònia més important de les poques que li restaven a Espanya, i afavorida per les relacions i els contactes passats amb la seva població de procedència. El camí elegit mostra l'enginyositat d'en Joan: des de l'Albi i les Borges transportaven la mercaderia en carros fins a Vilanova, i un cop allí, en un llagut a Barcelona,⁵ on embarcarien definitivament cap a Cuba. D'aquesta manera, en entrar la mercaderia per mar a la capital catalana, no havia de pagar als burots!

En Joan prosperà i acabà comprant-se un bergantí propi. La seva discreta fortuna li permeté viure en una casa ben posada i amoblada a l'estil isabel·lí al carrer de Sant Pau 7, al capdamunt de la Rambla. De tota manera, en una població com aquella, farcida d'indians que demostraven la seva prosperitat amb sumptuoses mansions dotades de

5. El trànsit per terra fins a Barcelona era feixuc (calia agafar dues diligències i un tren), i per això era habitual anar-hi amb vaixell. Dóna idea de la densitat d'aquest trànsit marítim que el fessin tres naus: El indio, El negrito i El Catalán.

jardins amb balustrades de marbre, la de la nostra família no destacava especialment.

En aquest ambient va transcórrer la infància de Macià, primer a l'escola que portava Pau Mimó i després, per als estudis de batxillerat, al Colegio Libre de Segunda Enseñanza de Vilanova. Val a dir que no va destacar mai en cap d'aquests camps, sempre més atent al lleure i als jocs, que a les poblacions menudes tenien l'especial encant de la llibertat. Els seus biògrafs destaquen la seva distracció favorita transmesa pel seu pare, fer volar estels. Ja una mica més grandet, a la mateixa vila, contragué una amistat, que duraria tota la vida, amb el seu convilatà més jove l'Amadeu Hurtado,⁶ amb avanços i retrocessos, però.

Els qui han emigrat de menuts des d'un poble no l'obliden mai. Fins i tot és ben corrent avui, quan els desplaçaments s'han facilitat, que hi tornin sovint de grans i fins i tot que hi conservin una casa. Era el cas de la família de Joan Macià, que no deixava de visitar les Borges d'Urgell cada estiu. En aquest ambient rural, tan contrastat amb el de Vilanova, es formaria l'altra vessant de la personalitat del futur president.

Cal haver viscut la vida d'un poble de l'Urgell en la primera meitat del segle xx per a comprendre totes les sensacions que anarien impactant en la

6. Amadeu Hurtado (1875-1950), advocat, polític i amic de Macià. Figurà a la comissió directiva de la Solidaritat Catalana, de la qual es retirà en dissoldre's. Gran patriota català, dimitiria del seu deganat al Col·legi d'Advocats com a protesta per les intromissions de la dictadura de Primo de Rivera. Autor de les extenses memòries Quaranta anys d'advocat: Història del meu temps (1956-69). La política els distancià i enfrontà, fins al punt que Macià, moribund, no el volgué rebre quan anà a visitar-lo.

consciència i el record de Macià, esculpint la seva personalitat. En aquells temps, quan encara no s'havien definit les actuals comarques, potser de manera una mica artificial, les actuals Borges Blanques eren encara les Borges d'Urgell, i constituïen un enclavament sociològicament excepcional de contacte entre dues cultures.

Expliquem-nos: la que avui es defineix com a comarca del Pla d'Urgell, geogràficament és una cubeta de desguàs cap al Segre, plana i recorreguda per uns pocs rierols, el principal dels qual és la Femosa, que durant segles havia constituït l'únic subministrament d'aigua per a la plana. Avui ha quedat reduïda a un simple alleujament de les granges de porcs, però és d'època ben pretèrita que consta el seu aprofitament per a rec. Al camp documental, la primera referència que se'n troba correspon a l'any 1585, quan l'holandès Enric Cock, acompanyant el sèquit de Felip II en un viatge reial per les nostres terres, escriví:

A vuit d'abril... havent caminat després de dinar quatre lleugües, vinguérem a un poble de dos-cents veïns que es diu les Borges, havent passat primer per Juneda, llogarret que és al camí no gaire lluny d'on havíem de posar. Entre poble i poble hi havia moltes sèquies que regaven llurs fèrtils camps de blat.

Als anys seixanta del segle XIX es va dur per fi a terme un projecte acariciat durant segles, la construcció del canal d'Urgell, que havia de redimir tota l'actual comarca de la sequera, permetent parlar d'un espai supracomarcal, que s'ha anomenat de vegades "l'Urgell regable". Aquest territori, repartit entre diverses comarques de la plana central lleidatana, aniria configurant amb el temps uns modes de vida relativament homogenis, alhora que captava la